

יצחק אליהו

יוסף ויהודה וימי החנוכה

א. הקדמה

ב. סתירה : יוסף המגושם מול יוסף הצדיק

ג. קדושת הבכור ועניין האור הגנוז

ד. יוסף - עניינו יציאה החוצה, יהודה - התכנסות פנימה

ה. סיום

א. הקדמה

ימי החנוכה מבליטים יותר מכל מועד אחר את המפריד והמבדיל בין ישראל לאומות העולם. המאבק הרוחני בין תרבות ישראל לתרבות יוון מסומל בנס פח השמן, השמן שאינו מתערבב עם נוזלים אחרים אלא צף ועולה, מתבדל ונפרד, כעם ישראל שאינו מתמזג בתרבותו עם תרבות בני נכר.

אבל בתוך עם ישראל פנימה משמשים לכאורה שני יסודות שונים ונוגדים זה את זה : יוסף ויהודה. לעולם אנו קוראים את פרשיות "וישב" ו"מקץ" בסמוך ובתוך ימי החנוכה. המאבק הקדום והמתמשך בין תפיסת יוסף לתפיסת יהודה קשור כנראה בקשר ישיר לימים אלו, במ ערכה תרבות ישראל מלחמת קודש בתרבות החול של יוון, וכפי שיבואר בהמשך בס"ד.

ב. יוסף המגושם מול יוסף הצדיק

בניין האומה הישראלית מורכב משני יסודות : גשמי ורוחני. מקובל לזהות את בית יוסף (שבת אפרים) כממונה על הצד הגשמי, ואילו את בית דוד (שבת יהודה) כממונה על הצד הרוחני. בחז"ל נקראים שני "בתיים" אלו : משיח בן דוד ומשיח בין יוסף.

יש הרבה ראיות בתנ"ך שיוסף שייך לצד הגשמי לעומת יהודה שנוטה לצד הרוחני פנימי. נביא חלק מהן :

א. יוסף הוא המשביר אוכל לאחיו במצרים, ולא רק לאחיו אלא למעשה לכל העולם כולו.

ב. "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה ויבואו ארצה גשן", ומסביר המדרש להורות לפניו - לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה יב"ר פרשה צה"י.

ג. בסידור השבטים סביב למשכן אנו מוצאים את דגל מחנה אפרים (שבו השבטים אפרים ומנשה בני יוסף) חונה ימה בשכנותם של בני גרשון שחננו גם הם ימה בתוך מחנה השכינה, משא בני גרשון היה היריעות של המשכן וכל המעטפת החיצונית, לעומתם חונה דגל מחנה יהודה במזרח בשכנותם של משה ואהרן, שבוודאי מזהים עם הפנימיות ולא עם החיצוניות.

ד. מן הכתובים עולה כי מלכות אפרים נוטה יותר להסתאבות חומרית (עבודה זרה) לעומת מלכות יהודה.

ה. בגמרא סנהדרין (קב.) איתא שתפסו הקב"ה לי רבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי בגן עדן. אמר לו: מי בראש? אמר לו בן ישי, וכו'. והכוונה שהצד הרוחני והפנימי ינהיג.

מצד שני מוצאים אנו ביוסף בחינה אחרת שלכאורה סותרת את זו הראשונה. בחינה של רוחניות ומעלה ביחס ליהודה, ונביא גם לכך דוגמאות מספר.

א. יוסף הוא בבחינת אב, בכור - "בכור שורו הדר לו", אבל יהודה לא כונה כך.

ב. יוסף מתואר כצדיק ופרוש מהנאות העולם הזה - "קדקד בזיר אחיו".

ג. יוסף הוא היחיד המקבל את התואר "צדיק" (ראה שבעה אושפיזין דסוכות, ומקורו בספרי הפנימיות).

ד. אם נשווה את פרק לח' בספר בראשית לפרק לט' נראה שליוסף המעלה מעל יהודה. בפרק לח' מתוארת הדרדרות יהודה, התרחקותו מאחיו והסתבכותו במעשה תמר. וכל זה אף כשהיה מקושר לבית אביו, וינק חיי קדושה מיעקב אביו, ואילו בפרק לט' מתוארת צדקותו של יוסף, שעמד בנסיון קשה של עריות, למרות התרחקותו הממושכת מבית הוריו, והיותו בודד על אדמת נכר.

הדוגמאות האחרונות מביאות אותנו למחשבה שהגדרת יוסף כצד הגשמי ויהודה כצד הרוחני אינה מדויקת. יש

למצוא מאפיין אחר "לעץ יוסף" ו"עץ יהודה". בדברי הימים א' (ה, א'-ב') כתוב: "ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו, ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתיחש לבכורה, כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו, והבכורה ליוסף".

ג. קדושת הבכור ועניין האור הגנוז

הכתוב מספר לנו על התפצלות ראובן ליהודה ויוסף. מלכות ביהודה ובכורה ליוסף, בכורה לעניין נחלה. וכלשון הפסוק: "ואנכי נתתי לך שכם אחד על אחיך", שזכה שיצאו ממנו שני שבטים בישראל.

בכור כידוע מאופיין בקדושתו, לכך יש לפדותו בכסף מהכהן. קדושה זו נקנתה בפועל לאחר מכת בכורות, ומאז יועדו לשרת בבית המקדש. עד שחטאו בעגל ואז הועבר תפקיד זה לידי הלויים. ברור הדבר שקדושה הינה מעלה יתירה. אך יש שהמעלה היתירה מגבילה את הופעת הקדושה בעולם. בבחינת אור גנוז שאין העולם מוכן עדיין לקבלו, כדברי המדרש: "ראה הקב"ה את אור שבעת הימים שאין העולם יכול לעמוד בו, עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא" (חגיגה יב.).

מוצאים אנו שכל השבטים שהם בכורים לאימם לא זכו לעבור את עבר הירדן ולנחול בארץ ישראל המערבית, והופעתם בארץ ישראל נגנזה ונדחתה. ראובן בכור ללא אימו, גד בכור זלפה, מנשה בכור יוסף, שהיה בכור לרחל, וגם דן התנחל בחלקו בעבר הירדן ברמת הגולן, "דן גור אריה יזנק מן הבשן", והוא הבכור מבלהה.

נראה אם כן, שיש דברים שהופעתם בעולם נגנזת לגודל מעלתם, ומשום שאין העולם כשר עדיין לקלוט את אורם, ואם רואים אנו קלקול בתקופה מסויימת בקרב בני שבט אפרים סימן הדבר שהופעת ממלכת אפרים באה טרם זמנה, כשהעולם עדיין לא הוכשר לקבל אורם (ראה ב"מספד בירושלים" שמסביר זאת אחרת, שנחלקה מלכות בית דוד, וכל אחד משני כוחות אלו התחיל להתפתח בפני עצמו, כאילו דבר אין לו עם משנהו).

מסייעים לדברינו דברי ה"שפת אמת" על חנוכה שנת תרמ"ז, וכך כותב שם: "בוקר הוא בחינת יוסף והלל ביום, והוא התגלות אור הגנוז שנקרא טוב". ובהמשך: "יש לרמז בפרשת וישב בחלומו של יוסף, קמה אלומתי וגם ניצבה, לפי מה שכתבנו כי מדרגת יוסף היא בחלק

שלמעלה בשמים, לכך הוא עולה על כל השבטים שהם מצד חלק שמלטה", והם הדברים שאמרנו, שמה שמאפיין את מה שלמעלה בשמים זה שלגודל מעלתו הוא נשאר בשמים והופעתו לא נגלית בעולם. ובשנת תר"ן כותב: "והנה השבת הוא למעלה מהנהגת ימי המעשה, כמו כן יוסף הצדיק נזיר אכיו", גם כאן מתואר יוסף כנמצא למעלה ואין לו קישור עם העולם המעשי.

יהודה לעומת זאת, שמעלתו פחותה משל יוסף, כן מופיע בעולם, מלכות יהודה מתקיימת והרבה ממלכי יהודה הולכים בדרך ה'.

יוסף הוא בבחינת ברק שאורו גדול מדי ולכן המביט בו מסתנוור, ואזי לא זו בלבד שלא האיר לעולם, אלא אף החשיך עיני המסתכלים בו. יהודה הוא אור מתון יותר, אור שניתן לקבלו. אפשר לדמות את ההבדל בין יוסף ליהודה, להבדל שבין צדיק לבעל תשובה. יוסף בבחינת צדיק. אצל צדיק אין מצב ביניים, או שהוא נמצא למעלה למעלה או שיורד חלילה עד שאול תחתית, יהודה לעומתו בעל תשובה* . צמח דוד הינו בחינת שבע יפול צדיק וקם, לכך הופעתו בעולם יכולה להיות בכל זמן.

ד. יוסף - ענינו יציאה, ויהודה - ענינו התכנסות

ניתן עוד להצביע על נקודה אחרת, שמבדילה בין יוסף ליהודה, והמתקשרת למה שאמרנו עד כה. הרב באגרת תשמ"ו כותב על ההבדל שבין במה למזבח שבבית המקדש. הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פ"ו ה"ו) ביאר מהו התוכן של מצבה או במה. זהו בניין שמתקבצים לעבודה סביבו, וכולם יכולים להתקבץ בלי להבדיל בין אחד למשנהו, וכך אפשר לעבוד את ה' בכל מקום. זה היה סוג העבודה בימי האבות. אך סוג זה של עבודת ה' לא היה רצוי מאוחר יותר, משנבנה בית המקדש, אין יותר עבודה בחוץ, אלא התכנסות אל הקודש פנימה לא כל הרוצה לבוא וליטול את ה' יכול ליטול, עובד את ה' רק עם אחד ורק במקום אחד ובזמנים מסויימים.

לכאורה נשאל איזו עבודה משובחת יותר זו שבבמות או זו שבבית המקדש? האמת היא שלזה גם לזה חסרונות ויתרונות, לעבודה במה יש יתרון ששם ה' נקרא בכל

---

* ראה מועד קטן סז ע"ב "נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על, שהקים עולה של תשובה".

מקום על ידי כל אדם כל זמן שירצה. זה לכאורה מאדיר את הופעת שם ה' בעולם על ידי הכנסת הקדושה בכל אתר ואתר, בעוד שבעבודה בבית המקדש הופעת שם ה' מצטמצמת למקום אחד ויחיד ורק על ידי עם אחד. מצד שני בעבודה שבבמות קיימת סכנה גדולה שהקריאה בשם ה' תיהפך לעניין זול והמוני, הורדת ערך הקדושה וחילול הקודש. בדומה ניתן להשוות את עניינו של יוסף לזה של יהודה, יוסף כולל בתוכו תכנים שלהם צד משותף עם אומות העולם, ולכן יכול לבוא במגע עם אומות העולם. כשעושה זאת מכח קדושתו אזי מתעלה הוא ומעלה את העולם עימו, אך כמשמעתלם מהצד הנשגב הזה שבו ותופס רק את הנקודה שבה יש לו צד משותף עם אומות העולם (חומריות וחיצוניות), אזי מביא הדבר לקלקול וירידה נוראית, "אפרים בעמים הוא יתבולל, אפרים היה עוגה בלי הפוכה" (הושע ז'), ובהסבר המפרשים שם - שכשיתבולל אפרים בין העמים, וסבור היה שעל ידי כך יבריא ויהיה "ככל העמים בית ישראל", דמה הוא לעוגה שאין האופה הופך אותה בשעת אפייתה. נמצא שמצד אחד היא חרוכה ומצד שני אינה אפויה דייה, ואינה ראויה לאכילה. יוסף רוצה להפיץ את שם ה' בעולם בכל מקום כדוגמת הבמה. יהודה לעומתו מבטא את הצד הייחודי הפנימי של עם ישראל "היתה יהודה לקדשו" כדוגמת העבודה בבית המקדש המיוחדת רק לעם ישראל, ונקודה מיוחדת זו שביוסף שבא מתוקף קדושתו, כשאינה מופיעה כראוי בכל הדרת קודשה, וכשהיא באה לעולם טרם זמנה, כשעדיין העולם איננו מוכן להופעת שם ה' בכל אתר ואתר ובין כל העמים אזי כאמור הדבר מביא לקלקול.

ה. ימי החנוכה

בימי חנוכה מתגלה הצד של יהודה - הבלטת הצד הייחודי לעם ישראל וההבדלות מן העמים. עם ישראל עד עת הגאולה השלמה הינו "עם לבדד ישכון" קדושה פרטית ייחודית ומצומצמת, אבל לעתיד לבוא "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות, ונהרו אליו כל הגויים, והלכו עמים רבים, ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוהי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

לא עוד עם לבדד ישכון, לא פרטיות וצמצום, אלא חיבור עם כל הגויים כאשר עם ישראל משמש כמרכז הרוחני הכלל עולמי, כממלכת כהנים בתוך העולם כולו.